

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Голованя Олександра Олексійовича

**на тему «Еволюція зовнішньої політики США на початку XXI століття»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за
спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та
глобального розвитку до Спеціалізованої вченої ради К 38.053.01 при
Чорноморському державному університеті імені Петра Могили**

Дисертаційна робота Олександра Олексійовича Голованя присвячена актуальній і вагомій з теоретичної і практичної точки зору темі дослідження – зовнішній політиці Сполучених Штатів Америки постбіполярного періоду, зокрема на початку XXI століття. Подане до захисту дисертаційне дослідження є на часі, оскільки динамічні події останніх років XXI століття підтверджують активну роль Вашингтону не лише у регіональній, але й у глобальній політиці. Російсько-грузинська війна 2008 року, російсько-українська війна, зміна балансу сил на Близькому сході, напруження у Азійсько-Тихоокеанському регіоні, війна у Сирії, зіткнення інтересів РФ та США через конфлікт у Сирії, загроза з боку ІДІЛ – всі ці події підтверджують той факт, що зовнішня політика США потребує осмислення й аналізу. Йдеться й про значення теми дослідження для України в аспекті формування більш досконалих підходів до реалізації зовнішньополітичного курсу української держави з урахуванням динаміки світової та регіональної політики.

Дисертаційна робота О.О. Голованя має інноваційний характер, оскільки тема еволюції зовнішньої політики Сполучених Штатів на початку XXI століття не знайшла скільки-небудь ґрунтовного висвітлення ані у вітчизняній, ані у зарубіжній історіографії та політологічних розвідках. Очевидним є той факт, що подана до захисту дисертація є однією з перших у царині політологічних досліджень зовнішньополітичних стратегій Вашингтону в XXI столітті, яка залишається цілиною для наукових розвідок.

Крім того, специфіка поданої роботи зумовила, значною мірою, вихід автора на міждисциплінарний рівень, де політичний аналіз подій поєднується в процесі розгляду теми з історичним, соціокультурним, антропологічним і філософським вимірами дослідження. Зазначені показники свідчать про багатоаспектність дисертації, й водночас є ознакою її комплексності, оригінальності як відповідності наукового рівня роботи вимогам сучасного політичного дослідження.

Слід зазначити, що автору дисертації вдалось підійти до ґрунтовного висвітлення обраної теми відповідно до мети і завдань дослідження. Цьому сприяли достатньо чітко визначені у співвідношенні об'єкт і предмет дослідження, логічно побудований план роботи із окресленням провідних напрямів дослідницької роботи – від концептуальних підходів до вивчення

особливості внутрішньополітичного впливу на формування зовнішніх стратегій Білого дому та внутрішньополітичних причин змін міжнародної стратегії США за адміністрацій республіканської і демократичної партій.

Наукова новизна дисертаційного дослідження зумовлена розв'язанням поставленої наукової проблеми із застосуванням оригінального авторського теоретико-концептуального та методологічного підходів. Наукова новизна полягає в поглибленому теоретичному аналізі інструментальних, доктринальних основ та практичних аспектів втілення зовнішньої політики США у світлі нових викликів і загроз, дослідженні проблем сучасної зовнішньої політики США і тенденцій міжнародних відносин загалом, а також у прогнозуванні подальшого розвитку сучасної американської зовнішньої політики. Наукова новизна досягнутих результатів визначається тим, що праця є комплексним дослідженням особливості трансформації зовнішньої політики США та основних закономірностей формування зовнішньої стратегії США в її динамічному розвитку упродовж діяльності президентських адміністрацій Дж. В. Буша та Б. Обама. Текст дисертації засвідчує вірність зазначених у вступі положень.

Дисертація виконана на високому науковому рівні, матеріал подано логічно та послідовно. Основні висновки здійсненого дослідження – аргументовані. На основі аналізу зарубіжних і вітчизняних наукових джерел, інтегральним результатом дисертаційної роботи є системно проаналізована еволюція зовнішньої політики США у взаємозв'язку теоретико-концептуальних основ та її прикладної реалізації у ключових регіональних напрямках зовнішньої політики; представлена авторська типологізація основних здобутків і програшів зовнішньополітичної стратегії США, що реалізувалася Дж. В. Бушем і Б. Обамою в контексті процесу прийняття Білим домом рішень про подальший розвиток міжнародної діяльності США

Найбільш вагомими науковими результатами, що були досягнуті здобувачем, є такі:

1. У вітчизняній науково-дослідницькій традиції комплексно проаналізовано ключові складові змісту, особливості трансформації зовнішньої політики США та основні закономірності формування зовнішньої стратегії США в її динамічному розвитку упродовж діяльності президентських адміністрацій Дж. В. Буша і Б. Обама.

Автор здійснив багатоаспектний аналіз особливостей трансформації зовнішньої політики Сполучених Штатів та закономірностей формування зовнішньої стратегії США упродовж діяльності президентських адміністрацій Дж. В. Буша і Б. Обама.

2. Уперше у вітчизняній історіографії представлено новітню зовнішню політику США ХХІ ст. як комплексний феномен, який формується як під впливом обставин історичного процесу та глобального розвитку, так і під тиском внутрішніх факторів, зокрема, еволюції громадської думки та міжпартійної боротьби всередині США.

Головним призначенням зовнішньої політики США з погляду її ідейно-теоретичних засад автор визнає реалізацію національного інтересу – «категорії

життєво важливих інтересів», яка має доктринальний характер і яка охоплює ряд найважливіших складових американського економічного процвітання, гарантії національної безпеки і реалізується через Стратегії національної безпеки та інші документи Білого Дому. Ідеологія американської зовнішньої політики у доктринальному вимірі будується на основі ідеї американської винятковості й особливої місії США в світовій історії, стрижневою основою якої виступає демократичний (ліберальний) фундаменталізм та політичний реалізм.

Формулювання сучасної глобальної стратегії США, започатковане під час правління республіканської адміністрації Дж. Буша-старшого, знайшло втілення у концепції «нового світового порядку», яка фактично стала офіційною зовнішньополітичною доктриною країни. Ідеологи цієї концепції проголосили «поширення демократії» і цінностей західного лібералізму основною цінністю у політиці розповсюдження американського глобального лідерства, що була реалізована в подальшому через стратегію «залучення» Б. Клінтона, силову стратегію випередження Дж. Буша-мол. і стратегію «м'якої сили» Б. Обама.

Зовнішньополітична діяльність адміністрації Б. Обама носить компромісний характер і відображає прагнення політичної еліти США надати ідеї американського лідерства більш привабливу репутацію, проте така ідея не зумовила фундаментальні зміни в американській політиці. Таким чином, головна мета США на міжнародній арені сьогодення – прагнення зберегти важелі впливу на міжнародну взаємодію і поступальними темпами розширювати можливості для реалізації власного національного інтересу, закладаючи основи змісту і напрямів глобального розвитку за американським сценарієм. Ключова проблема порядку денного зовнішньої політики США полягає в тому, щоб обґрунтувати домінуюче становище країни, яке було б прийнятним для більшості міжнародних акторів, і створити сприятливі обставини для будь-якого політичного маневру на перспективу.

3. Автором узагальнено визначальні показники трансформацій зовнішньополітичної парадигми США у хронологічних межах дослідження. Компаративний аналіз практичних аспектів реалізації зовнішньої політики президентських адміністрацій початку ХХІ ст. засвідчив, що під час перебування при владі Дж. В. Буша та Б. Обама мали місце деякі докорінні перетворення принципів ведення зовнішньої політики. Стратегія республіканської адміністрації Білого дому містила такі ключові елементи, як: налаштування на гегемонізм, інтервенцію, нехтування точкою зору світової громадськості, вибір на користь військових інструментів, готовність до випереджувальних ударів і превентивної війни, насадження неоліберальної стратегії глобалізму і лідерства, нехтування багатосторонніми угодами і договорами. Натомість, підхід чинної демократичної адміністрації, що частково перегукується зі стратегією Б. Клінтона, відзначається прагненням обмежити надмірні бюджетні витрати, тимчасово обмежити американський вплив переважно дипломатичними методами, відновити довіру американських партнерів і знайти порозуміння з суперниками та модернізувати військову

потужність до перспективи відновлення американського глобального лідерства і утримання фактичної стратегічної ініціативи у сфері національної і міжнародної безпеки.

Детермінантою для еволюції методів і відмови від попереднього інструментарію ведення зовнішньої політики стала невдача у стратегічному вимірі політика єдиної наддержави-гегемона, втілена в життя двома республіканськими адміністраціями Дж. Буша-мол., яка призвела до часткового зниження можливостей США впливати на міжнародні процеси, утримувати лідерські позиції, яка спровокувала зниження довіри дійсних та потенційних партнерів, поставила під сумнів факт позитивного іміджу США як носія глобалізації і країни зрілої демократії, миру та стабільності. За підсумками періоду правління адміністрації Дж. Буша-мол., США були змушені визнати глобальне зростання антиамериканських настроїв у різних частинах світу, включаючи як країни – традиційні опоненти США, так і країни-партнери. Доведено, що фундаментальні міжнародно-політичні тенденції сучасності, що виявляють себе в кризових викликах глобалізації, порушенні глобального міжнародно-політичного балансу, еволюції неурядового інструментарію міжнародно-політичного впливу, розвитку інформаційних і військових технологій, у загостренні глобальних проблем і формуванні запиту на досягнення нової якості безпеки, сприяють еволюції глобальних стратегій лідерства. У рамках цієї еволюції, як засвідчив аналіз особливостей застосування комбінацій «м'якої» і «жорсткої» сили, а також представлення Б. Обамою стратегії якісно нового типу – «розумної сили», відбувається трансформація ресурсів, інструментів і цілей глобальних стратегій Вашингтона.

4. Дисертант стверджує, що вироблення принципів і тактики зовнішньополітичної діяльності США у міжнародних відносинах має пряму залежність від громадської думки і настроїв пересічних американців-виборців. Відтак від поточного оціночного судження про доцільність і правильність зовнішньополітичної лінії країни досить часто залежить успіх республіканців чи демократів на президентських виборах. У часи солідарності з початком і продовженням антитерористичної операції США в Іраку та Афганістані за Дж. Буша-мол., президент і республіканська партія отримали рекордні рейтинги підтримки і довіри американців. Але, вже на момент виборчої кампанії 2008 р., шлях республіканців до утримання силового тиску на абстрактного ворога – світовий тероризм був рішуче відкинутий американським електоратом. Протилежна тенденція спостерігалася у 2014 р., коли після тривалої поміркованої і обережної лінії поведінки адміністрації Б. Обама на виборах у Конгрес американська громадськість віддала перевагу республіканцям з огляду на недостатньо рішучі і суворі кроки демократів щодо інтервенції Російської Федерації проти України.

5. Серед найважливіших трансформацій зовнішньополітичної стратегії США зауважено зміну акцентів у виборі основних об'єктів регіональної політики. Головними регіонами, які становлять пріоритет для США, залишаються трансатлантична взаємодія з країнами Західної Європи та власне

ЄС, Азійсько-Тихоокеанський регіон, включаючи передусім Японію та Китай, регіон Близького Сходу, а також Російська Федерація та країни пострадянського простору. Трансформації у стратегії щодо близькосхідного регіону визначені як послаблення військової присутності та участі у зтяжних малоперспективних, затратних конфліктах, що сприймається Б. Обамою як не виправдане втручання занадто дорогою ціною. Важливим зовнішнім фактором для переорієнтації центрального акценту США з Близького Сходу в інші регіони стало не лише бажання утримати бюджетні кошти на безперспективні витрати. Так, після проведення антитерористичних операцій в Іраку та Афганістані протягом 2001-2008 рр. стало очевидним погіршення міжнародного іміджу США як надійного партнера і гаранта миру з боку світової громадськості та деяких національних держав, особливо з числа мусульманської спільноти. Було виявлено, що саме через надмірну увагу до проблем Близького Сходу було дещо втрачено позиції Америки в найбільш перспективному регіоні – АТР, який становить головний пріоритет для національного економічного інтересу США відповідно до концепції США як Тихоокеанської держави, визнаної кожним із президентів США постбіполярного періоду, починаючи з Дж. Буша-старшого. Крім того, відповідно до наміру реалізовувати американські інтереси спільно з союзниками і суперниками, був закладений напрям на відновлення пріоритетності трансатлантичних відносин, які поступово втрачали свою стрижневу роль, а також на тимчасове порозуміння з Росією через вибіркове і обережне її залученням до процесів глобалізації.

б. Автором наукового доробку проаналізовано стратегію зовнішньої політики США щодо пострадянського простору та Російської Федерації. Вона зумовлена завершенням «холодної війни» і позиціями президентських адміністрацій Дж. Буша-старшого та У. Клінтона, потім частково призупинена Дж. Бушем-мол., і була спрямована на порозуміння з РФ та інтеграцію останньої до повноцінної економічної неупередженої кооперації з рештою світу, передусім у вигляді політики «перезавантаження» Б. Обама. США з 2014 р., зважаючи на порушення міжнародно-правових норм і агресію РФ проти України, переглянули політичну стратегію щодо Росії та незалежних пострадянських країн і повернулись, з одного боку, до тактики міжнародного блокування РФ, а, з іншого, – до дипломатичної, фінансової і військово-технічної підтримки України для її захисту від російських геополітичних проектів територіальної ревізії та геополітичного напруження. З огляду на поточну стратегію США щодо недоцільності надмірних витрат, вірогідності відкритої конфронтації США та РФ, важливою вважається зосередженість Америки на боротьбі за лідерські позиції у регіонах зростаючої економічної потужності. Водночас з огляду на глобальний характер зовнішньої політики США і її реалістичну домінанту, можна прогнозувати подальше отримання Україною допомоги від американського уряду, зміст і масштаби якої визначатимуться геополітичними та геоекономічними мотиваціями діяльності країни на східноєвропейському та євразійському просторах у цілому, якісними змінами як глобального геополітичного балансу сил, так й низки еволюції

двосторонніх відносин Вашингтона з союзниками та суперниками, зважанням на геополітичну вагу і внесок країн в підтримку їхньої політики регіональної та загальноєвропейської безпеки. Таким чином, США залишатимуться скоріше стороннім глядачем, який пильно стежить за розвитком подій на теренах пострадянського простору, здійснюючи певну підтримку Україні і обмежуючись дипломатичною критикою РФ, підвищуючи і зміцнюючи власний імідж як держави – прихильника миру і невійськового вирішення глобальних криз.

Вибір методів та методології зумовлено науковою і прикладною доцільністю. Методологія дослідження ґрунтується на методологічному синтезі, що охоплює системний, дескриптивний, порівняльний, історичний і інші методи освоєння дійсності. Їхнє застосування обумовлено характером проблем, що вирішуються у дисертації. Як провідний використовується діалектичний підхід, в основі якого лежить принцип системного аналізу досліджуваних явищ у їх взаємозалежності, взаємовпливі та суперечливості, що дозволяє отримувати найбільш достовірні, відповідні об'єктивній дійсності знання. Системний метод дозволив розглянути зовнішньополітичні стратегії США в їх тісному взаємозв'язку з внутрішніми та зовнішніми чинниками, а також виявити специфіку спрямованості стратегії США при адміністраціях Дж. Буша-мол. і Б. Обама з урахуванням нових викликів і загроз для міжнародного миру і безпеки.

Визнаємо ґрунтовну й об'єктивно зорієнтовану теоретичну частину дослідження, яку дисертант подає поряд з доктринальними основами зовнішньої політики США, а частково виокремлює у відповідні підрозділи (розділів 1-2), які спрямовані на аналіз еволюції стратегічних пріоритетів зовнішньої політики Вашингтону на початку XXI століття та стратегічні трансформації зовнішньополітичного курсу США за президентства Дж. В. Буша та Б. Обама в контексті світових глобальних змін, і зокрема з огляду на внутрішньополітичні фактори зміни міжнародної діяльності США.

Серед проблем, які набувають особливого значення для зовнішньої політики США в історичній ретроспективі – практична реалізація концепції лідерства Сполучених Штатів (с. 25-26). Зовнішня політика США далека від ідеальної і потребує значних змін, оскільки США не засвоїли уроків, які дала їм історія Америки в XX столітті (с. 29). Основна проблема для Вашингтона – перебудувати зовнішню політику, додаючи економічну складову та протидіючи загрозам новими методами. Мета – заново сформулювати поняття «безпека», привівши його у відповідність з реаліями XXI ст. Реалії XXI століття вимагають по-новому осмислити американські інтереси в сучасному світі, в якому економічні проблеми, як правило, переважають традиційні військові імперативи (с. 30). Теоретично вагомими у цьому відношенні є спроби дисертанта проаналізувати, а надалі синтезувати (з урахуванням розробок західної, російської та української політичної думки) підходи до зовнішньополітичної стратегії США протягом періоду правління останніх двох президентів США, Дж. В. Буша та Б. Обама.

Автор, здійснивши аналіз теоретичних підходів до концепції глобального

лідерства Сполучених Штатів, констатує існування загальної концепції глобального лідерства США, заснованої на переконанні, що Сполучені Штати є єдиною наддержавою. Ця концепція має три основні теоретичні інтерпретації: глобальне лідерство, «розумне лідерство» та «м'яка гегемонія» (с. 41-42).

Детально розглянуто питання доктринальних особливостей зовнішньої політики США. Здійснено аналіз базових понять зовнішньої політики – доктрина національної безпеки, зовнішньополітична доктрина, національний інтерес, стратегія, ідеологія американської зовнішньої політики тощо (див. с. 67-70). Вагомими також виявилися фактори партійної ідеології та ступінь міжпартійної боротьби, які впливають на політику національної безпеки США. Доповнює виклад аналіз зовнішньої політики Вашингтону в документах. Розглянуто сучасні альтернативні концепції щодо забезпечення національних інтересів сполучених Штатів.

Зазначимо об'ємність джерельної бази дисертації, яка відповідає меті і напрямку дослідження. Окрім безпосередньо публічних промов, заяв та інтерв'ю офіційних представників влади США, зокрема президентів Б. Обами та Дж. Буша-мол., міністра оборони Р. Гейтса, держсекретаря США Г. Клінтон та офіційних представників державного апарату Дж. Байдена, В. Бернса, тобто політичних лідерів як головного джерела дослідницьких зусиль автора, до сфери наукового аналізу додано значний обсяг колективних й індивідуальних наукових розробок політичного, історичного, соціологічного характеру, спрямованого на висвітлення проблематики дисертаційної роботи – від аналізу динаміки стратегічних пріоритетів зовнішньої політики США до динаміки зовнішньополітичного курсу за президентства Дж. В. Буша та Б. Обами з огляду на виклики в XXI столітті та трансформації, яких він зазнає. Роботи класиків політичної думки, доробки американських, російських та українських аналітиків, доповнює перелік повнотекстових стенограм публічних виступів офіційних осіб США, які дозволяють встановити позиції державних осіб у питаннях відносин Сполучених Штатів з міжнародним середовищем. Джерелом інформації слугують Інтернет-джерела, зокрема веб-портал Державного департаменту США state.gov, на якому широко представлені відомості про основи зовнішньої політики США і її ключові напрями. Важливим джерелом дослідження є матеріали періодичних видань, зокрема національних газет: «Вашингтон Пост», «Нью-Йорк Таймс», «ЛА Таймс» та ін. Аналіз цих публікацій дає можливість прослідкувати динаміку реалізації елементів стратегії Обами у міжнародному середовищі.

Дисертант продемонстрував фундаментальні знання політології, історіографії з проблем зовнішньої політики Сполучених Штатів, сучасних міжнародних відносин, вміння аналізувати і систематизувати джерельну базу з урахуванням власного бачення завдань і мети дисертаційної роботи. Слід зауважити, що значна частина використаних в дисертації джерел – це оригінальні видання українською, російською та англійською мовами, серед яких домінують англомовні.

Окремо маємо зазначити широкий понятійно-категоріальний апарат дослідження, логічний виклад авторських аргументів, наукову манеру написання, що є вагомим показником наукової кваліфікації дисертанта.

Визнаємо комплексність розгляду автором дисертації питання еволюції зовнішньої політики США на початку XXI століття. Дисертанту (з урахуванням аналізу доктринальної основи зовнішньої політики, еволюції стратегічних пріоритетів зовнішньої політики на початку XXI ст.) вдалося визначити як стратегічні трансформації зовнішньополітичного курсу упродовж каденції Дж. В. Буша Б. Обама, так і пріоритетні напрями зовнішньої політики США у стратегії Б. Обама; показати спільність і відмінність зовнішньополітичних підходів лідерів і вплив зовнішньо- та внутрішньополітичних факторів.

Науково доцільним з урахуванням зазначеного є доробок автора щодо основних зовнішньополітичних стратегій двох американських президентів Дж. В. Буша та Б. Обама та їхній внесок у формування зовнішньої політики Сполучених Штатів в контексті становлення нового світового порядку, і насамперед з огляду на особливості розвитку міжнародних відносин на початку XXI століття. Так, автор дисертації обґрунтовано доводить роль в цьому процесі стратегії боротьби з глобальним тероризмом (підрозділ 2.1), стратегії м'якої сили демократичної адміністрації Б. Обама (підрозділ 2.2) та внутрішньополітичні фактори зміни міжнародної діяльності США (підрозділ 2.3). Важливим є намагання дисертанта відстежити пріоритетні напрями зовнішньої політики США у стратегії Б. Обама (поєднано з аналізом внутрішньо- і зовнішньополітичних чинників), трансатлантичну взаємодію у системі зовнішньополітичних пріоритетів Вашингтону (підрозділ 3.1), особливості зовнішньої політики США в АТР (підрозділ 3.2), близькосхідний вектор забезпечення американських зовнішньополітичних інтересів (підрозділ 3.3), з одного боку, а з іншого – пояснити імперативи зовнішньополітичної діяльності Сполучених Штатів щодо Російської Федерації та України в ході формування нового світового порядку (підрозділ 3.4).

Такий підхід є логічно та контекстуально обґрунтований, оскільки враховує сукупність векторів у зовнішній політиці сполучених Штатів бажання адміністрації Б. Обама переформатувати відносини США-ЄС та розвивати європейські та трансатлантичні інституції у рамках спільних американсько-європейських політичних проектів та програм. Адміністрація Б. Обама сформувала нову стратегічну доктрину щодо АТР, згідно з якою зовнішня політика має захищати економічні інтереси та активніше використовувати економічну дипломатію. Увагу приділено американо-російським та американо-українським відносинам. З'ясовано еволюцію двосторонніх відносин упродовж 2001-2014 років.

Зазначимо, що дисертаційні висновки відповідають окресленим завданням. Вони спрямовані на узагальнення як теоретичних, так і практико-політичних аспектів дослідження, мають самостійний характер і, попри деякий дискусійний характер, додають до змістовного наповнення дисертації.

Характер видань і зміст наукових праць, зміст дисертації та її автореферату відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України щодо висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук.

Вважаємо за необхідне зауважити, що наукові положення, винесені на захист, елементи наукової новизни, висновки і рекомендації, подані Голованем Олександром Олексійовичем належним чином розкрито і обґрунтовано у самій дисертації.

Схвалюючи в цілому дисертаційну роботу Голованя О.О. «Еволюція зовнішньої політики США на початку XXI століття», вважаємо за необхідне висловити певні зауваження щодо поданої дисертації, які почасти стосуються змісту, а почасти – мають дискусійний характер.

1. Зазначимо, що зусилля дисертанта дослідити еволюцію зовнішньої політики США на початку XXI століття, зокрема, діяльності адміністрацій Дж. В. Буша, з одного боку, та Б. Обама, з іншого, за відсутності статистичного аналізу на підтвердження зовнішньополітичного курсу кожного з них, звужують можливості автора на досягнення більш якісних (конкретних) результатів в цьому напрямі. Вважаємо, що статистичні показники, наприклад, ефективності зовнішньополітичної діяльності президентів, припинення війн, мирні договори, економічна та фінансова допомога, поглиблення двосторонніх відносин тощо значно поліпшило б роботу і слугувало б переконливим критерієм оцінки американських очільників.

2. Сукупність завдань, що відповідають меті дослідження потребують завдання прогнозування наступної адміністрації Білого дому, що зумовлено аналізом зовнішньополітичного курсу попередніх двох президентів Дж. В. Буша та Б. Обама. Прогнозування зовнішньої політики наступного американського президента узгоджувалося б концепцією дисертанта та заявленою метою дослідження та стало б логічним продовженням зовнішньополітичної стратегії США.

3. Вважаємо, що було б доцільним доповнити методи дослідження. Прикро, проте, поряд з теоретичними, дисертант не використав жодного емпіричного методу, зокрема статистичних методів та методів моделювання. Останній передбачає складання прогнозів, пояснення та опис зовнішньополітичних явищ і процесів. Вважаємо, що було б доречно, окрім констатації фактів, спробувати спрогнозувати подальші кроки адміністрації Обама до кінця каденції, а можливо, й наступної адміністрації.

4. На восьмій сторінці, в дисертації, автор зазначає, що «вперше представлена авторська типологізація основних здобутків і програвів зовнішньополітичної стратегії США, що реалізувалася Дж. В. Бушем і Б. Обамою, в контексті процесу прийняття Білим домом рішень про подальший розвиток міжнародної діяльності США». Проте аналіз викладеного матеріалу розділу 2 свідчить про те, що автор частково згадує здобутки згаданих президентів, а їхній список відповідає заяві про типологію у вступі до дисертації. Переважає опис стратегій і планів, заявлених у офіційних документах. Вважаємо, цей аспект варто було б доповнити.

5. Підрозділ 3.4 третього розділу охоплює два аспекти відносин – стратегії США щодо Російської Федерації та України. Напевно, слід було б розмежувати ці питання на окремі підрозділи, а не об'єднувати їх разом (с. 141). Такий підхід надав би більшої цілісності здійсненого аналізу та роботі загалом.

6. Привертає увагу підрозділ 3.4. *Імперативи зовнішньополітичної стратегії США щодо Російської Федерації і України*. На сторінці 146 тексту дисертації подано матеріал під заголовком «Тенденції зближення відносин США-Україна» в якому дисертант аналізує динаміку формування американсько-українських відносин до 2014 р. Розглянуто доктрину Клінтона, загалом східноєвропейську політику Вашингтону. Замість конкретних кроків, здійснених Сполученими Штатами за період від 1991 року до 2014, який характеризується значним поступом у двосторонніх відносинах, дисертант переважно зосередив увагу на східноєвропейському векторі зовнішньої політики США. Порівняймо:

«Одна з стратегій США – прагнення оточити своїх європейських союзників орієнтованим на Європу геополітичним простором – країнами східного і південного напрямку. Практичним формуванням нового геополітичного простору було розширення ЄС в 2004 і 2007 рр. Албанія, Боснія, Македонія, Сербія, Чорногорія і Туреччина є наступним «поясом» у формуванні безпекової геополітичного простору...» (с.148-149 тексту дисертації).

По-перше, відсутні згадки про участь України в антитерористичній коаліції держав, що поліпшила україно-американські відносини. Перебування українського військового контингенту в Іраку зняло з порядку денного більшість проблем, що зумовили кризу в міждержавних відносинах.

По-друге, на 109-у засіданні Конгрес підтримав пропозицію про фінансову підтримку України та розширення з нею торгових зв'язків, частково призупинивши дію поправки «Джексона-Веніка» щодо України, що була перепорою для країн з неринковою економікою.

По-третє, у 2008 р. спостерігалася позитивна динаміка у двосторонніх відносинах, що відображено у Хартії «Україна – США» про стратегічне партнерство та «Дорожній карті» двосторонніх відносин. В грудні 2008 р. міністр закордонних справ В. Огризко підписав із Держсекретарем К. Райс «Україно-американську Хартію про стратегічне партнерство та безпеку». В тексті дисертації лише побічно згадано «Хартію про стратегічне партнерство» співробітництво США та України на с. 150.

7. Щоб підсилити якість дисертації, варто було б акцентувати більше уваги на процесі змін у праксеологічному аспекті зовнішньої політики лідерів Сполучених Штатів та зазначити спільні та відмінні ознаки, виявлені у ході здійсненого аналізу, підкріпивши їх статичними даними та відповідними таблицями. Такий підхід максимально ефективно відповідав би завданням та задекларованій темі дисертації. Слід було відстежити та описати динаміку зовнішньополітичного курсу Вашингтону буквально по роках, з конкретним урахуванням здобутків і прорахунків кожної із зазначених адміністрацій.

8. У вступі до дисертації автор зазначає, що, як наслідок аналізу зовнішньої політики Сполучених Штатів, планується зробити ґрунтовні прогнози щодо її змісту і можливих форм у майбутньому (с. 4). На жаль, у висновках відсутні прогнози щодо змісту і можливих форм зовнішньополітичного курсу Вашингтону у майбутньому. Там лише підсумовано матеріал, викладений у першому, другому та третьому розділах, зокрема, діяльність двох останніх адміністрацій американських президентів - Дж. В. Буша та Б. Обама. Доречно було б подати авторський прогноз щодо зовнішньополітичних векторів США на наступні кілька років з відповідним обґрунтуванням викладених думок.

9. Зауважимо, що здійснене дослідження мало б передбачати, окрім висновків, ще й певні рекомендації державним структурам України, зокрема, Міністерству закордонних справ України, оскільки висновки дисертанта викликають інтерес не лише науковців-теоретиків, але й практиків. Проєвропейський зовнішньополітичний курс України потребує удосконалення з урахуванням викликів сьогодення (російсько-українську війну, гальмування реформ, високий рівень корупції у всіх сферах життя суспільства).

Зазначимо, що всі вищевикладені зауваження (як щодо змісту, так і оформлення роботи) мають переважно дискусійний характер і не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи.

Тема дисертації Голованя О.О., предмет і об'єкт дослідження, перелік поставлених та вирішених наукових, пошукових і прикладних завдань, обсяг друкованих праць та їх кількість відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертацій, представлених на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю **23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку**. Зміст автореферату відповідає змісту основних положень дисертації.

Дисертація Голованя Олександра Олексійовича на тему: «Еволюція зовнішньої політики США на початку XXI століття» – це одне з перших в Україні комплексних політологічних досліджень зовнішньополітичного курсу Вашингтону у третьому тисячолітті.

Воно є оригінальним, завершеним і самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, відзначається актуальністю, науковою новизною, інноваційною методологією, глибиною розробки проблеми, обґрунтованістю наукових положень і результатів та є суттєвим внеском у розвиток української політичної науки та сфери міжнародних відносин. Дослідження на часі з огляду на необхідність вдосконалення уявлень про зовнішню політику держав в умовах сучасних міжнародних змін глобального рівня, з одного боку, а з іншого – із врахуванням проблем, які стримують демократичні тенденції в Україні, включно зі сферою управлінського забезпечення державними процесами.

Дисертація Голованя Олександра Олексійовича на тему: «Еволюція зовнішньої політики США на початку XXI століття» за своїм змістом і рівнем оформлення відповідає спеціальності 23.00.04 - політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку, вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема, пунктам 11 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – **Головань Олександр Олексійович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата політичних наук зі спеціальності 23.00.04 - політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку.**

**Офіційний опонент: доктор
політичних наук, професор,
декан факультету романо-
германських мов Національного
університету Острозька академія»**

Худолій А.О.